

Vlinders op het Groene strand van Schiermonnikoog

Jan-Erik Plantinga

Het Groene strand van Schiermonnikoog is niet alleen voor floristen, vegetatiekundigen en landschapsecologen een feest. Ook voor vlinders is het een prachtig gebied, zo bleek de auteur tijdens een aantal dagen in juli en september van 2014. In zijn excursieboekje noteerde hij: “*De zone onderaan de duinvoet kleurt roze van de Grote kattenstaart. Er vliegen veel Zwartsprietdikkopjes op zoek naar nectar in de kattenstaarten. Ook vliegen er een paar Bruine zandogjes, twee Icarusblauwtjes én een Hooibeestje; dit allemaal op slechts een paar vierkante meter. Het is er druk; de vlinders zitten elkaar af en toe duidelijk in de weg tijdens het foerageren*”. In een zone van 40 bij 5 meter met veel Grote kattenstaart besloot hij alle dagvlinders en dagactieve nachtvlinders te tellen. Dit heeft hij vervolgens ook op een aantal andere plekken op het Groene strand gedaan. Van de resultaten wordt hier verslag gedaan.

Inleiding

Schiermonnikoog is een erg belangrijk gebied voor dagvlinders. In 2013 zijn tijdens inventarisaties in het westelijk deel 25 soorten vastgesteld, met bijzonderheden als Kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*) (Rode Lijst-categorie kwetsbaar), Duinparelmoervlinder (*Argynnis niobe*) (RL bedreigd), Heivlinder (*Hipparchia semele*) (RL gevoelig), Eikenpage (*Neozephyrus quercus*) en Aardbeivlinder (*Pyrgus malvae*) (RL bedreigd; Alblas *et al.* 2013, van Swaay 2006). In 2014 is het Bruin blauwtje (*Aricia agestis*) aangetroffen (RL gevoelig, natuurbericht.nl 2014). De Grote parelmoervlinder (*Argynnis aglaja*) (RL ernstig bedreigd) en de Kommavlinder (*Hesperia comma*) (RL bedreigd) zijn recent niet meer waargenomen op Schiermonnikoog (Alblas *et al.* 2013, van Swaay 2006). Enkele landelijk algemene soorten ontbreken op Schier. Voorbeelden hiervan zijn het Koevinkje (*Aphantopus hyperantus*) en het Groot dikkopje (*Ochlodes faunus*). De afstand tot het vaste land en de andere eilanden is een oorzaak waardoor deze soorten Schier (nog) niet hebben gekoloniseerd.

Het Groene strand tussen paal 3 en de Marlijn bestaat in het westen hoofdzakelijk uit kweldervegetaties. Ten westen van paal 5 is sprake van een jonge

duinenrij met daarachter een nog niet helemaal van de zee afgesnoerde duinvallei (Plantinga 2016).

Werkwijze

In totaal zijn in zeven plotjes de dagvlinders en dagactieve nachtvlinders geteld (figuur 1). Van deze zeven liggen zes op het Groene strand tussen paal 3 en de Marlijn buiten het in 2013 door Alblas *et al.* (2013) systematisch onderzochte gebied. In het eerste plotje (n1) is geteld vanwege de hoge dichtheid aan vlinders. De overige plotjes werden representatief geacht voor de betreffende bloemrijke vegetaties. Alle tellingen vonden plaats tussen 13.00 en 16.00 uur op warme, zonnige dagen met vrij weinig wind en zijn in deze opzichten vergelijkbaar. Drie plotjes zijn vaker dan één keer opgenomen. Zo kon voor plotje n1 nagegaan worden of de hoge dichtheid bij de eerste telling niet een toevalstreffer was. In de dagen van het onderzoek vlogen op de Aardbeivlinder na alle eerdergenoemde Rode Lijst-soorten. De Aardbeivlinder is een weinig mobiele soort (Bos *et al.* 2006), die ook in de buurt van enkele plotjes aan de andere kant van de zeereep in het voorjaar vrij talrijk voorkomt (Alblas & Uittenbogaart 2015).

Figuur 1. Locaties telplotjes voor vlinders op Schiermonnikoog (bron: www.googlemaps.com).

Figuur 2. Grote kattenstaart met een Zwartspriddikkopje en Icarusblauwtjes, Groene strand Schiermonnikoog 22 juli 2014 (foto Jan-Erik Plantinga).

De waarnemingen geven een indruk van het belang van het Groene strand voor dagvlinders en dagactieve nachtvlinders: welke soorten komen er voor, met welke aantallen, in wat voor dichtheden en welke nectarplanten zijn belangrijk? Doordat ook de vegetaties zijn beschreven (Plantinga 2016), is het mogelijk om iets te zeggen over welke soorten zich hier in theorie al kunnen voortplanten. Om iets te kunnen zeggen over de aantallen en dichtheden van het Groene strand in relatie tot een nabijgelegen oudere vallei is in dezelfde periode ook twee keer in het westelijk deel van deze vallei geteld (01).

De nectarplanten

Verreweg de belangrijkste nectarplant voor de vlinders van het Groene strand is Grote kattenstaart (*Lythrum salicaria*) (figuur 2). Deze komt voor in de zilte overstromingsgraslanden. Op basis van de vegetatieopnamen blijkt dat de soort aanzienlijk meer voorkomt in de verder ontzilte knobbiesvegetaties. Ook op Watermunt (*Mentha aquatica*) werd gevoerageerd. Deze soort is in nog sterkere mate dan Grote kattenstaart gebonden aan de verder ontzilte knobbiesvegetaties, maar komt in tegenstelling tot Grote kattenstaart niet bedekkend voor (Plantinga 2016). Een derde belangrijke nectarplant is beperkt tot de vloedmerkvegetaties: Zeeraket (*Cakile maritima*). Vooral in september, wanneer veel soorten al zijn uitgebloeid, is Zeeraket een belangrijke nectarplant, ook voor bijen en

zweefvliegen. Zeemelkdistel (*Sonchus palustris* var. *maritima*) is ook een nectarplant in het gebied, maar deze ontbreekt in de plotjes.

De vlinders

Van de 25 soorten die in 2013 zijn vastgesteld door Alblas *et al.* (2013) zijn er door de auteur tien op het Groene strand gezien. Van deze tien is de Kleine parelmoervlinder op het Groene strand alleen eenmaal buiten de plotjes waargenomen, maar ook in een eerder jaar is ze door de auteur hier opgemerkt. Vrijwel alle soorten zijn waargenomen in de zone grenzend aan de oude zeereep en in de jonge duinvallei; alleen de Distelvlinder (*Vanessa cardui*) is slechts éénmaal overvliegend boven vloedmerkvegetaties gezien (plotje n6). Eenmaal werd een Bruin zandogje (*Maniola jurtina*) vliegend boven een hoge kweldervegetatie met Heen (*Bolboschoenus maritimus*) en Zeemelkdistel gezien. Verder zijn geen vlinders waargenomen bij de kweldervegetaties op het Groene strand. Het Muntvlindertje (*Pyrausta aurata*) is de enige soort die alleen in de oude vallei is waargenomen.

In tabel 1 staan de resultaten. Op het Groene strand zijn de algemeenste soorten: Zwartspriddikkopje (*Thymelicus lineola*) (20), Bruin zandogje (14), Icarusblauwtje (*Polyommatus icarus*) (13) en Hooibeestje (*Coenonympha pamphilus*) (6). Voor de oude vallei zijn dit Bruin zandogje en Icarusblauwtje (beide 11) en Sint Jacobsvlinder (*Tyria jacobaeae*) (6). Van de dagactieve nachtvlinders is de Sint Jacobsvlinder (figuur 3) zowel op het Groene strand als in de oude vallei waargenomen. De hogere aantallen van deze soort in de oude vallei hangen samen met het overvloedig voorkomen van de waardplant - Jacobskruiskruid (*Jacobaea vulgaris*) - in de droge duinen. De soort is mobiel; tot in de vloedmerkvegetaties is ze foeragerend waargenomen. Dat het Muntvlindertje alleen in de oude vallei is gezien, zal te maken hebben met het veelvuldig voorkomen van Watermunt en wellicht is dit kleinere vlindertje ook minder mobiel dan de grotere waargenomen nachtvlinders.

Op 22 juli werden in de oude duinvallei beduidend meer vlinders waargenomen dan op 17 juli. De

Figuur 3. Sint Jacobsvlinder op Grote kattenstaart, Schiermonnikoog 22 juli 2014 (foto Jan-Erik Plantinga).

aantallen in de herhaalde plots op het Groene strand namen juist iets af. Misschien duidt dit op een verschuiving van het belang van Grote kattenstaart naar Watermunt; de laatste komt iets later tot bloei en komt in de oude vallei bovendien meer voor dan op het Groene strand. Daarnaast zijn de kattenstaarten in de oude vallei minder groot en bevatten hierdoor mogelijk minder nectar dan de soortgenoten op het Groene strand.

Onder de dagvlinders bevinden zich drie Rode Lijst-soorten: de Heivlinder, de Kleine parelmoervlinder en de Duinparelmoervlinder (figuur 4). Alle drie zijn zowel op het Groene strand waargenomen als in de oude vallei. De bedreigde Duinparelmoervlinder is op het Groene strand vier keer gezien in twee plotjes. In 2013 was deze vlinder in het westelijk deel van Schier in aantallen de derde soort (Alblas *et al.* 2013). In "De Dagvlinders van Fryslân" (Vlinderwerkgroep Friesland & De Vlinderstichting 2000) wordt van Schiermonnikoog gezegd dat er eind vorige eeuw geregeld 15 tot 30 Duinparelmoervlinders op één dag in één kilometerhok zijn geteld. Deze dichtheid werd in 2014 mogelijk ook gehaald voor een groot deel van het Groene strand.

De Kleine vos (*Aglais urticae*) is een opvallende afwezige aangezien die wel in deze periode op Schiermonnikoog vloog, zij het in lage aantallen. In 2013 was de Kleine vos in aantallen de tweede soort voor westelijk Schiermonnikoog (Alblas *et al.* 2013). Ook het Bont zandoogje (*Pararge aegeria*) en de Dagpauwoog (*Inachis io*) zijn door de auteur niet op het Groene strand gezien, maar wel een paar keer bij bos en bramenstruweel. Deze biotopen ontbreken op het Groene strand.

De waargenomen soorten dagvlinders zijn mobiele en deels zeer mobiele soorten. Dit is voor relatief jonge terreinen zoals groene stranden geen verrassing: honkvaste soorten hebben het gebied (nog) niet bereikt. Van de aangetroffen dagvlinders staat alleen het Hooibeestje als iets minder mobiel te boek, maar ook deze soort kan vrij snel nieuwe gebieden koloniseren (Bos *et al.* 2006). Het Hooibeestje is vooral aangetroffen in de buurt van de oude duinvoet dicht bij het "achterland" waar de soort vrij talrijk is (Alblas *et al.* 2013).

De dichtheden

De dichtheden lagen in de plotjes van het Groene strand vaak hoger dan die in de oude duinvallei. De gemiddelde

Tabel 1. Aantallen en dichtheden van dagvlinders en dagactieve nachtvlinders en de mate waarin de nectarplanten voorkomen.

deelgebied	oude vallei				groene strand							vloedmerk	
	vallei achter de zeereep				duinvoet zeereep								
plotjes	o1	n1	n2	n3	n3	n3	n3	n3	n3	n4	n5	n6	
Indicatie omvang (m2)	circa 3000	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	40x5	10x30
Indicatie duur telling (u)	1	0,75	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,25	0,3	0,25	0,25	0,25
Datum	17-7-2014	17-7-2014	22-7-2014	22-7-2014	22-7-2014	22-7-2014	22-7-2014	22-7-2014	22-7-2014	29-7-2014	29-7-2014	29-7-2014	16-9-2014
Grote kattenstaart	deels freq.**	deels freq.**	deels freq.**	deels freq.**	frequent	frequent	frequent	frequent	frequent	frequent**	bedekkend	afwezig	afwezig
Watermunt	frequent	afwezig	frequent	afwezig	af en toe	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig
Zeeraket	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	afwezig	frequent
dagvlinders													
Zwartspriddikoopte													
Bruin zandoogje													
Hooibeestje													
Heivlinder													
Kleine vuurvlinder													
Icarusblauwtje													
Kleine parelmoervlinder													
Duinparelmoervlinder													
Atalanta													
Distelvlinder													
Witte sp.													
dagactieve nachtvlinders													
Gamma-uil													
Muntvlindertje													
Sint Jacobsvlinder													
totaal aantal vlinders	11	28	39	21	19	6	9	2	1	7	6	2	73
dichtheid vlinders/m2	0,00	0,01	0,11	0,10	0,03	0,05	0,02	0,01	0,03	0,02	0,01	0,01	0,01

Aantallen en dichtheden dagvlinders en dagactieve nachtvlinders en het voorkomen van de relevante nectarplanten (vetgedrukt zijn de Rode Lijst-soorten)

* soort alleen overvliegend gezien in betreffende plot

** hier kleinere planten dan in de andere plotjes

dichtheid in de oude vallei bedroeg 0,01 vlinder/m² en die van het Groene strand 0,04 vlinder/m². Wanneer het soortenrijkste plotje van het Groene strand (n1) buiten beschouwing wordt gelaten, is de gemiddelde dichtheid daar nog steeds iets groter (0,02 vlinder/m²). Nu is de plot in de oude vallei veel groter dan de plotjes op het Groene strand, maar kleinere plotjes hadden hier niet tot sterk afwijkende dichtheden geleid, omdat de vlinders hier veelal verspreid voorkwamen. De hoogste dichtheden zijn waargenomen in de plotjes n1 en n2. Ter hoogte van deze plotjes is geen sprake van jonge duinvorming op het strand met daarachter een jonge niet afgesnoerde vallei. Mogelijk concentreren de vlinders zich hier buiten de jonge vallei sterk in de zone langs de oude duinvoet. De kweldervegetaties bevatten veel minder nectarplanten, het is er minder luv en daardoor mogelijk iets kouder. In de jonge vallei is een veel grotere oppervlakte met veel nectarplanten in een vrij luwe situatie beschikbaar. De hoge aantallen leiden over een groter geschikt oppervlak tot lagere dichtheden dan de eerdergenoemde zone van het Groene strand.

Alleen nectar of meer?

Eiafzet en parende vlinders zijn niet waargenomen. Van een aantal soorten is duidelijk dat de waardplanten nog ontbreken of zeldzaam zijn. Dit geldt bijvoorbeeld voor de parelmoervlinders die Hondsviooltje (*Viola canina*) of Duinviooltje (*V. curtisii*) nodig hebben voor de voortplanting. Ook Fijn schapengras (*Festuca filiformis*), de belangrijkste waardplant van de Heivlinder, ontbreekt. Voor de Aardbeivlinder lijkt de vallei evenmin geschikt als voortplantingsgebied, omdat vooral Dauwbraam

(*Rubus caesius*) en Tormentil (*Potentilla erecta*) ontbreken. De omstandigheden zijn te ongunstig voor de vestiging van deze planten. Mogelijk zijn bij hoge waterstanden delen van het Groene strand te nat voor de eitjes, rupsen en poppen. Daarnaast zijn delen van het Groene strand erg open, waardoor vlinders zich slecht kunnen oriënteren en sommige soorten sneller last hebben van de wind. Dit betreft in het bijzonder de stukken met kweldervegetaties in het westelijk deel.

De jonge vallei is structuurrijker. Het is er hierdoor ook luwer en plaatselijk warmer. De duinvoet van de zeereep en het oosten van de jonge vallei zijn tevens de delen van het gebied die niet of zeer weinig overstromen met zeewater. Ook is hier het aanbod aan nectarplanten het grootst. Van een aantal soorten vlinders is het mogelijk dat ze zich hier al voortplanten. Het voorkomen van Zeekweek (*Elytrigia atherica*), Smalle rolklaver (*Lotus glaber*), Kleine klaver (*Trifolium dubium*), Rode klaver (*T. pratense*) en Aardbeiklaver (*T. fragiferum*), Gestreepte witbol (*Holcus lanatus*) en Rood zwenkgras (*Festuca rubra*) betekent dat Icarusblauwtje, Hooibeestje en Bruin zandoogje hier hun waardplanten kunnen vinden. Dit zijn meteen ook soorten die talrijk voorkomen op het Groene strand. Wellicht dat één of meer van deze soorten zich in delen van het gebied al voortplanten. Wanneer de jonge vallei verder ontzilt en zee-invloeden verdwijnen, kan de waarde van het gebied voor vlinders verder toenemen.

Dankzegging

Siep Sinnema heeft met enkele waardevolle opmerkingen bijgedragen aan dit artikel.

Literatuur

- Bouveroux, T., J.J. Kiszka, M.R. Heithaus, T. Jauniaux & Alblas, W., T. Boelen, R. Boelen, M. de Heer, E. Jansen, J. Uittenbogaard, Ch. van der Wal & C. Van der Wal, 2013.** Dagvlinderinventarisatie Open Duin Schiermonnikoog 2013. In opdracht van Natuurmonumenten.
- Alblas, W. & J. Uittenbogaard, 2015.** Aardbeivlinder op Schiermonnikoog. Vlinders (1): p. 12-14.
- Bos, F., M. Bosveld, D. Groenendijk, C. van Swaay & I. Wynhoff, 2006.** De Dagvlinders van Nederland. Verspreiding en bescherming. Nederlandse fauna 7. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij, European Invertebrate Survey – Nederland, Leiden, Utrecht.
- Plantinga, J-E., 2016.** Het Groene strand van Schiermonnikoog: de geboorte van een duinvallei. Twirre (2016-2): p. 3-10.
- Swaay, C.A.M. van, 2006.** Basisrapport Rode Lijst Dagvlinders. Rapport VS2006.002, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Vlinderwerkgroep Friesland & De Vlinderstichting, 2000.** De Dagvlinders van Fryslân. Het vluchtige vastgelegd. Friese Pers Boekerij, Leeuwarden en KNNV Uitgeverij, Utrecht.

Figuur 4. Duinparelmoervlinder op Grote kattenstaart, Schiermonnikoog 22 juli 2014 (foto Jan-Erik Plantinga).

Jan-Erik Plantinga
Vogelkerslaan 11
7921 BP Zuidwolde
janerik_plantinga@yahoo.com